

UDC 159.9

Кожедуб Олена Василівна

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри військової психології та педагогіки
Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

МОТИВАЦІЯ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Окреслений Україною курс на вступ до НАТО, детермінував трансформаційні зміни у її Збройних Силах. Такі перетворення торкнулись і вищих військових навчальних закладів, які здійснюють підготовку офіцерських кадрів. Зазначені нами зміни торкнулись структури та змісту багатьох начальних дисциплін, що в свою чергу, обумовило активізацію самоосвітньої діяльності викладачів вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ).

Зазначимо, що питання готовності викладача, в тому числі і викладача ВВНЗ, до педагогічних інновацій є одним з центральних у педагогічній науці, оскільки набуття мотивації до самоосвітньої діяльності забезпечує гармонійне саморозкриття особистості викладача. Загальновідомо, що мотиваційний компонент є суттєвою складовою будь-якої діяльності, в тому числі і самоосвітньої. Тому, проблему мотивації самоосвітньої діяльності викладача ВВНЗ доцільно розглядати в контексті усвідомлення військовим педагогом особистісного сенсу своєї професійної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі, яка присвячена мотивації зустрічаємо поняття зовнішньої та внутрішньої мотивації.

Психологічний словник за редакцією А. Петровського визначає *мотив* як спонування до діяльності, яке пов'язане із задоволенням потреб суб'єкта, як предметно-спрямовану активність певної сили, як предмет (матеріальний або ідеальний) діяльності, який спонукає та визначає напрям цієї діяльності, як усвідомлену причину, яка лежить в основі вибору дій та вчинків особистості [3, с. 209].

Досліджуючи професійні мотиви педагога Л.Н. Захарова виокремлює *матеріальні стимули, спонукання, які пов'язані з самоствердженням, професійні мотиви та мотиви особистісної самореалізації* [1].

Відомо, що викладач ВВНЗ – це людина з достатньо розвинутою самосвідомістю, тому розгляд чотирьох зазначених груп мотивів, на наш погляд, є достатнім.

Так, до зовнішніх стимулів, які пов'язані з *матеріальною винагородою* за самоосвітню діяльність можна віднести: фінансову винагороду, призначення на вище оплачувану посаду, задовільні умови праці та режим роботи, послаблення вимог та контролю тощо. Зауважимо, що робота викладача під дією даної групи факторів безпосередньо не пов'язана з результатами професійної діяльності.

Викладач, який зорієнтований на зовнішні показники своєї праці не прагне підвищення кваліфікації та легко переживає зміну роботи. Характеризуючи такого викладача зазначимо, що він, як правило, байдужий до змін у своїй трудовій діяльності і вдається до таких із “службової необхідності”. Використання педагогічних новацій у такого викладача ВВНЗ носить епізодичний та випадковий характер. Зазначимо, що така мотивація веде до зниження ефективності професійної діяльності в цілому, а також наносить шкоду курсантам в їх особистісному зростанні.

Мотиви зовнішнього самоствердження викладача ВВНЗ (через зовнішню позитивну оцінку оточуючих заради позитивної громадської думки) можна ще назвати мотивами престижу. Зв'язок з самооцінкою визначає їх високий рейтинг в загальній ієрархії мотивів. Вони можуть бути як усвідомленими так і неусвідомленими. В обох випадках вони володіють високою спонукальною силою. При цьому можливі варіанти.

Ведучи мову про усвідомленість такої спонуки ми маємо на увазі залежність особистого вкладу викладача ВВНЗ в успішність його діяльності і зовнішньою оцінкою цього вкладу. Діяльність в цьому випадку може бути пов'язана з пошуком шляхів підвищення її ефективності.

Негативною особливістю такої мотивації є вибір засобів, які обіцяють швидку віддачу, активний пошук і апробацію нових методик викладання і виховання, часто без їх ретельного доопрацювання у відповідності з індивідуальним стилем діяльності. Аналізуюючи результати своєї діяльності викладач ВВНЗ, часто не усвідомлюючи акцентує увагу на позитивних моментах реалізації задуманого не помічаючи недоліків.

Якщо самоповага викладача ВВНЗ формується як відображення високої оцінки з боку значущого оточення, то його поведінка, яка зорієнтована на швидке досягнення успіху на неодмінне визнання, то пошук зовнішніх ефективних (ефектних) способів роботи, є цілком природним і очікуваним.

Можливий інший варіант: викладач ВВНЗ фіксує відсутність обов'язкового прямого зв'язку між власним внеском в професійну діяльність і позитивною оцінкою цього вкладу з боку оточуючих – основою вищого самоствердження особистості. В цьому випадку для особистості, мотивованої на самоствердження, даний вид професійної діяльності є засобом досягнення мети до тих пір, поки не буде знайдено іншого, більш ефективного засіб, що реалізує даний мотив.

Сформованість пізнавальної діяльності курсантів, глибоке засвоєння ними знань не є для такого викладача ВВНЗ головним результатом його праці, таким є лише позитивна оцінка його роботи. У цьому випадку спостерігається тенденція перетворити використання нових, ефективних методів в задачу, яка є засобом досягнення особистого успіху, а не успіхів своїх вихованців в навчанні. Заняття, які проведені таким викладачем суб'єктивно оцінюються саме з цих позицій.

Психологічна природа двох розглянутих нами вище мотивів пов'язана, в першому випадку, із задоволенням непрофесійних потреб, а в другому виступає як ціль самоствердження, засіб підвищення самооцінки, що є необхідною умовою комфортного психологічного стану особистості.

Зупинимось на *професійних мотивах*. У найбільш загальному вигляді вони виступають як бажання та потреба у передачі накопиченого людством соціального

досвіду від старшого покоління молодшому. Тому, професійно мотивовані викладачі ВВНЗ є найбільш адекватними, послідовними і наполегливими. Зазначимо, що професійні мотиви, поєднані з високим рівнем креативності, забезпечують оптимальний результат педагогічної діяльності таких викладачів ВВНЗ. Таким педагогам властивий пошук інноваційних форм і методів роботи, прагнення до осмислення своєї діяльності, створення власних концепцій виховання курсантів.

Зауважимо, що для даного виду мотивації характерна інноваційна спрямованість діяльності педагога. Відповідаючи на питання: “Що спонукає вас займатися самоосвітою?” – викладачі ВВНЗ з професійною мотивацією зазвичай відзначають: прагнення стимулювати курсантів до більшої активності; намір вивчити індивідуальні особливості курсантів; бажання розвинути творчі здібності своїх вихованців, домогтися з їх боку кращого засвоєння знань і умінь. У кожному занятті такий викладач шукає можливості для особистісно-орієнтованого навчання, зосереджений на пошуку невідповідностей між вимогами програми і рівнем розвитку курсантів.

Ведучи мову про *мотиви особистісної самореалізації*, ми говоримо про потребу в самоактуалізації, що полягає в прагненні викладача “бути тим, чим він може стати”, яка потенційно існує у всіх людей, але не у всіх вона проявляється у професійній діяльності, тим більш усвідомлено.

Для такого викладача ВВНЗ будь-яке навчальне заняття – це можливість реалізувати себе як особистість і як професіонала. У викладацькій діяльності такий військовий педагог здійснює вибір методів та прийомів навчання усвідомлено, з орієнтацією на свої здібності і педагогічні завдання. Можливо застосування таких методів і прийомів не є оптимальними, проте вони завжди застосовуються викладачем з урахуванням інтересів курсантів. Діяльність викладача ВВНЗ з таким типом мотивації вирізняє високий рівень сприйнятливості до нововведень, постійний пошук себе в цьому новому, потреба в створенні оригінального бачення різних форм педагогічної дійсності і, отже, прагнення до безперервної самоосвіти.

Викладач, що йде таким шляхом – це людина з високим творчим потенціалом, який проявляється в прагненні домогтися результату незалежно від прагматичної мотивації. Такий викладач отримує задоволення від самоосвітньої діяльності як такої. Його відрізняє створення нових концептуальних підходів, високий рівень рефлексії і психологічної готовності до сприйняття нововведень, до наполегливої самостійної роботи.

Аналіз особливостей мотиваційної сфери самоосвітньої діяльності викладача ВВНЗ передбачає розгляд інших компонентів, зокрема одного з провідних регуляторів будь-якої діяльності – вектора “мотив-мета” [2]. Адже, формування діяльності починається з прийняття суб’єктом мети (зазвичай проміжної). Мета не привноситься в індивідуальну діяльність ззовні, а формується самою людиною. Ззовні може бути задана лише вимога до суб’єкта, але не мета. Процес цілестворення є глибоко особистісним, однак він не є і результатом спонтанного розвитку індивіда. Мета формується під впливом об’єктивних умов реалізації діяльності і власних можливостей.

І насамкінець зазначимо, що формування особистості викладача ВВНЗ багато в чому визначається суспільним оточенням, колективом педагогів – педагогічним співтовариством. Разом з тим важливим фактором здійснення інноваційної діяльності є креативність викладача, яка необхідна для створення нового погляду, програми, підручника, а також для модифікації новацій на рівні впровадження [4].

Список джерел:

1. Захарова Л.Н. Психологическая подготовка педагога. Нижний Новгород, 1993. 214 с.
2. Вишнякова, Н. Ф. Креативная психопедагогика. Психология творческого обучения. Минск: РИВШ при БГУ, 1995. 186 с.
3. Краткий психологический словарь / ред.-сост. Л.А. Карпенко; Под общ.ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2 изд., расш., испр. и доп. Ростов-на-Дону : изд-во “Феникс”, 1999. 512 с.
4. Овсянникова А.В. О мотивах самообразовательной деятельности преподавателя. *Высшее образование в России*. Москва, 2011. № 1. С. 153-155.